

Волинець Віталій Вікторович – старший науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Організаційно-правові аспекти виявлення злочинів проти правосуддя

У статті здійснено аналіз вітчизняного кримінального законодавства, яке регламентує відповідальність за злочини у сфері правосуддя, описано можливі шляхи вдосконалення існуючих норм чинного законодавства.

Ключові слова: суд, суддя, правосуддя, злочин, суспільна безпека, спеціальний суб'єкт злочину.

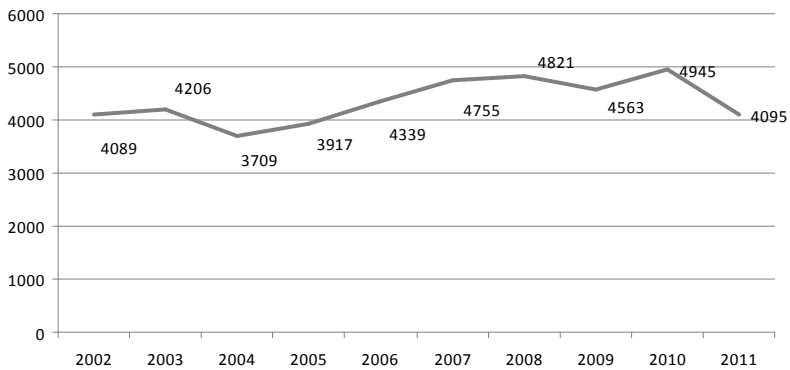
Постановка проблеми. Ще в середині 90-х років двадцятого століття злочини проти правосуддя були малопоширеними у судовій практиці, а кримінальні справи такого типу були одиничними. Нині ситуація докорінно змінюється. Дана категорія злочинів усе більше поширюється в реальному житті – не буде перебільшенням, якщо скажемо, що дача завідомо неправдивих показань свідками, протиправний вплив на потерпілих, свідків з боку обвинувачених чи їхніх родичів має місце чи не в кожній кримінальній справі. А не сказати про зловживання суддями службових повноважень взагалі не можна. Інформація щодо зловживання владою з боку суддів регулярно з'являється у ЗМІ, в мережі Інтернет і на телебаченні. Як приклад можна навести кримінальну справу 2010 року про Устинівського районного суддю Кіровоградської області М. Заїку, якого було визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 375 КК України (Винесення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови) [1].

Нагадаємо кримінальну справу 2008 року стосовно колишнього голови Львівського апеляційного адміністративного суду І. Зварича, яка була порушена за підозрою в отриманні 100 тис. доларів США хабара за ухвалення незаконного рішення. [2]. На жаль, такі справи, порушені проти суддів, не одиничні в Україні, вони мають значний резонанс як у суспільстві, так і за межами країни, але рідко доводяться до кінця.

Так, згідно зі статистичними даними Державної судової адміністрації України, починаючи з 2002 року і по 2011 рік до суду надійшло **43 439** кримінальних справ про злочини проти правосуддя, відповідно за цими справами було засуджено **40 249** осіб. У таблиці 1 показано динаміку вчинення злочинів проти правосуддя у загальній структурі злочинності.

Таблиця 1

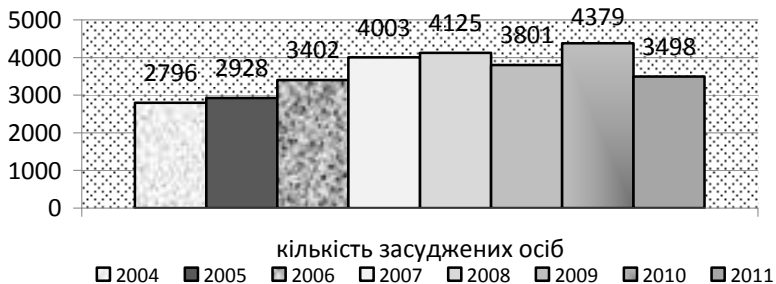
Злочини проти правосуддя у загальній структурі злочинності по рокам

У таблиці 2 наведено статистичні дані щодо кількості виявлених осіб, які вчинили злочини у цій сфері.

Таблиця 2

Кількість виявлених осіб, які вчинили злочини проти правосуддя

Суспільна небезпека злочинів проти правосуддя полягає ще й у тому, що злочини цієї категорії суттєво підбивають авторитет органів, які забезпечують не лише охорону права і судочинство, а й державу в цілому, породжуючи невпевненість суспільства у спроможності державних інститутів ефективно протистояти злочинності. Будь-яке застосування не правових методів у правоохоронній чи судовій діяльності з протидії злочинності створює в суспільстві правовий нігілізм, тобто фактичне несприйняття принципу законності, та здійснення правосуддя. Як наслідок, у правосвідомості людей зароджується несприйняття діяльності органів правопорядку та їх осуду. Крім того, злочинам проти правосуддя притаманна висока латентність, яка обумовлюється високим рівнем корпоративності, бажанням не допустити суспільного розголосу наявних фактів неправосудних рішень, тиску на свідків, фальсифікації доказів, силових способів отримання (вибивання) показань тощо. У випадках, коли цього уникнути не вдається і справи розглядаються судом, призначаються незначні покарання. Також не можна не враховувати високий рівень корумпованості правоохоронної системи, використання службових повноважень у корисливих цілях. Усе це негативно впливає на ефективність застосування кримінального закону.

Отже, вивчення організаційно-правового аспекту виявлення злочинів проти правосуддя є досить актуальним з урахуванням високої суспільної небезпеки та ступеню поширеності у правоохоронних і судових органах.

Стан дослідження. Питання запобігання злочинам проти правосуддя досліджували Ю. В. Александров, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, І. С. Власов, П. А. Воробей, А. В. Галахова, Л. Д. Гаухман, В. О. Глушков, М. С. Голоднюк, О. О. Кваша, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, Я. М. Кульберг, О. М. Литвак, Л. В. Лобанова, А. А. Музика, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, А. В. Наумов, Ш. С. Рашковська, О. Я. Светлов, В. В. Сташис, С. А. Тарарухін, В. Я. Тацій, З. А. Тростюк, І. М. Тяжкова, В. І. Тютюгін, А. П. Тузов, Є. В. Фесенко, В. Д. Філімонов, П. Л. Фріс та інші науковці.

Крім того, цікавим є одне з останніх дисертаційних досліджень з даної проблематики С. Є. Дідик “Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб’єкту злочину”. Свої наукові думки з цього приводу висловлювали В. І. Осадчий у науковій статті “Порівняльний аналіз злочинів проти правосуддя в Кримінальному кодексі України та новому Карному кодексі Республіки Польща”; М. В. Мазур у статті “Злочини проти правосуддя: питання про перспективи розвитку кримінального законодавства”; В. С. Канцір у роботі “Історія законодавства про відповідальність за злочини проти правосуддя” та А. В. Ландіна у праці “Завідомо неправдиве по-

казання та відмова свідка від давання показань або від виконання пере-
кладачем, експертом покладених на них обов'язків як злочини проти
правосуддя". Цілком стає зрозуміло, що дана тема не нова для дослі-
дження, але очевидно, що вона ще повністю не досліджена. Так, на-
приклад, залишається недослідженим питання щодо вивчення позитив-
ного досвіду виявлення злочинів проти правосуддя, оскільки даному
питанню не приділялось належної уваги.

Постановка завдання. Мета даної статті – розкрити зміст, но-
вітні форми і методи виявлення злочинів проти правосуддя.

Виклад основних положень. Для досягнення поставленої
в статті мети, зупинимось на аналізі чинного законодавства, яке регу-
лює відповідальність за злочини проти правосуддя. А саме, на розділі
XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України, який безпо-
середньо регулює відносини у цій сфері [3].

В історії кримінального законодавства злочини проти правосуд-
дя традиційно розглядалися як один із видів посадових злочинів, серед
яких було прийнято виділяти посадові зловживання, хабарництво та
упереджене суддівство [4, с. 73]. У чинному Кримінальному кодексі
України виділено самостійний розділ "Злочини проти правосуддя". На-
явність самостійного розділу про відповідальність за злочини проти
правосуддя засвідчує важливість цієї сфери життя суспільства, ролі
кримінально-правових засобів у її становленні та охороні.

Так, якщо виходити з того, що безпосередній об'єкт злочину
може бути об'єднаний, то його варто розглядати по такій системі:

До злочинів, які посягають на конституційні принципи діяльнос-
ті органів досудового слідства, дізнання, прокуратури і суду, відно-
сяться: Завідомо незаконні затримання, привід або арешт (ст. 371);
Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності
(ст. 372); Порушення права на захист (ст. 374); Постановлення суддею
(судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або по-
станови (ст. 375); Втручання в діяльність судових органів (ст. 376);
Втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397).

Перелічимо злочини, які посягають на життя, здоров'я, особисту
безпеку, майно суддів, засідателів та інших учасників судочинства: По-
сягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку
з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379); Пося-
гання на життя захисника чи представника особи у зв'язку
з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400); По-
гроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного
(ст. 377); Погроза або насильство щодо захисника чи представника
особи (ст. 398); Умисне знищення або пошкодження майна судді, на-

родного засідателя чи присяжного (ст. 378); Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399).

До злочинів, які перешкоджають одержанню достовірних доказів та істинних висновків у справі варто віднести: Примушування давати показання (ст. 373); Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383); Завідомо неправдиве показання (ст. 384); Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385); Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386).

Злочини, які перешкоджають своєчасному розкриттю і припиненню злочину, це: Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380); Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381); Розголошення даних досудового слідства або дізнання (ст. 387); Приховування злочину (ст. 396); Порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395).

Невиконання судового рішення (ст. 382); Приховування майна (ст. 388); Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням, волі (ст. 389); Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390); Злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи (ст. 391); Дії, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392); Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393); Втеча із спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394) – це злочини, які перешкоджають виконанню вироку (рішення) і призначеного ним покарання.

У наведеній системі розподілу злочинів проти правосуддя найнебезпечніми, на наш погляд, є злочини першої категорії, які посягають на конституційні принципи діяльності органів досудового слідства, дізнання, прокуратури і суду. Саме їх ми дослідимо у статті. Це пояснюється тим, що суб'єктом вчинення злочину є правоохоронні та судові органи, які покликані захищати права і свободи громадян і, які натомість вчиняють протиправні злочинні дії.

Рішення судді та дії керівництва міліції викликали масові, громадські акції протесту у великих містах України і набули широкого резонансу в світі.

Так, С. Є. Дідик у своїй дисертації зазначав, що у судах існує широке коло проблем у сфері здійснення правосуддя, пов'язаних із правомірністю використання суддівських повноважень, із законністю та обґрунтованістю судових рішень, обумовлених суддівською недоторканністю суддів. Також він підтвердив нашу думку, що вчинення суддею (суддями) злочинів проти правосуддя становить підвищену суспільну небезпеку саме тим, що посягає на саму сутність правосуд-

дя [5, с. 3]. Серед усіх суб'єктів злочину самими небезпечними суб'єктами виступають судді, оскільки від них залежить законність прийнятих рішень у справах.

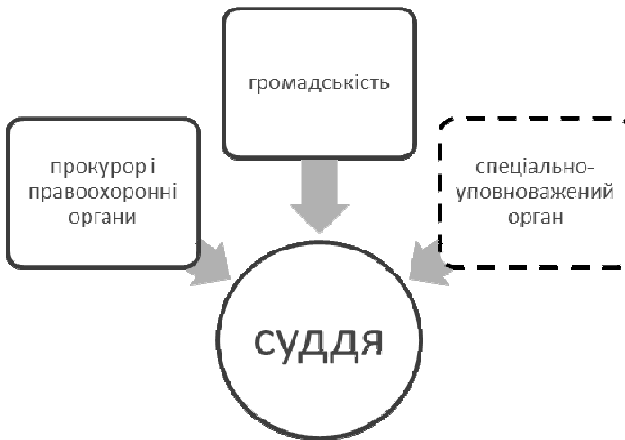
Так, С. Є. Дідик зазначив, що відповідно до ч. 3 ст. 126 Конституції України затримання чи арешт судді до обвинувального вироку можуть бути здійснені лише за згодою Верховної Ради України за поданням Генерального прокурора України, що значно обмежує права слідчих або прокурорів і породжує свавілля та безкарність з боку суддів [7, с. 10].

Отже, щоб запобігти вчиненню злочинів проти правосуддя, державі необхідно розробити та реалізувати новий механізм нагляду і контролю за діяльністю суддів.

Виходячи з того, що суддя – це державний посадовець, представник судової влади, який здійснює правосуддя та виносить рішення в судовій справі, він повинен діяти неупереджено і в рамках закону. Механізм нагляду за законністю рішень судді має ґрунтуватися на засадах верховенства права і закону. Тобто, щоб скасувати недоторканість суддів і змусити дотримуватися їх законів Парламенту України, доцільно прийняти відповідні зміни до Конституції України і доповнити Кримінальний кодекс України більш суворою відповідальністю за злочини проти правосуддя. Окремою нормою права варто було б визначити поняття нагляду за суддею та випадки і підстави, коли це може бути застосовано з боку громадськості, прокурора, правоохоронних органів або спеціально-уповноваженого органу. Ще одним важливим моментом, на наш погляд, є те, що рішення у справах, де існує підозра у неправомірності рішень, мають бути передані спеціально-уповноваженому органу, який повинен ретельно проаналізувати їх щодо відповідності вимогам законів і прийняти рішення про звільнення чи притягнення до відповідальності суддів. Такий орган має бути створений на добровільних, рівних засадах із числа досвідчених юристів, які б мали незаплямовану репутацію.

Нижче ми пропонуємо схему, на якій показано можливість здійснення нагляду за діяльністю судді у разі вчинення ним кримінально-караних порушень, передбачених розділом XVIII Кримінального кодексу України.

Нагляд за законністю дій суддів здійснюють:

Згідно зі статтею 112 Кримінально-процесуального кодексу України, розслідування справ, пов'язаних зі злочинами проти правосуддя, здійснюється слідчими прокуратури. Підтримання державного обвинувачення в суді є однією з основних функцій прокурора, завданням якого є обвинувачення особи, у тому числі й посадової особи (судді), яка піддається кримінальному переслідуванню у вчиненні злочину, захист прав і законних інтересів осіб, які потерпіли від злочину та інтересів держави. Оперативно-розшукова та слідча діяльність правоохоронних органів регламентується законами України "Про міліцію", "Про оперативну-розшукову діяльність", "Про Службу безпеки України", "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", "Про державну таємницю", "Про боротьбу з корупцією" та ін. якщо права і свободи громадськості закріплено у Конституції України, то статус спеціально-уповноваженого органу, який би вивчав справи, пов'язані зі зловживаннями суддів і злочинами проти правосуддя, не визначено, тому що зазначений орган є пропозицією для вирішення існуючих проблем, пов'язаних зі здійсненням правосуддя.

М. В. Мазур у своїй статті "Злочини проти правосуддя: питання про перспективи розвитку кримінального законодавства" зазначав, що досвід профілактики злочинів проти правосуддя варто розділити на три рівні заходів попередження злочинів, а саме на загально-соціальні заходи, спеціально-кримінологічні заходи та індивідуальні заходи попередження. В свою чергу, ми погоджуємося з його твердженнями [6, с. 354].

На його думку, загально-соціальні заходи повинні включати вирішення великих економічних, соціальних, ідеологічних, політичних, культурно-виховних, організаційно-управлінських та інших проблем життя суспільства. Їх реалізація опосередковано впливає на злочинність і на всі ланки механізму антигромадської поведінки. Соціально-кримінологічні заходи пов'язані зі здійсненням різних заходів у конкретних соціальних групах, колективах, там де складаються конфліктні ситуації, намічаються негативні явища. На третьому рівні індивідуально-профілактичної діяльності робота щодо осіб, які вчинили неправомірні дії, здійснюється як шляхом ліквідації або нейтралізації негативних різнопланових факторів середовища життєдіяльності цих осіб, так і шляхом впливу на їх свідомість [6, с. 354].

Отже, підсумовуючи викладене, зазначимо, що злочини проти правосуддя несуть у собі велику суспільну небезпеку, яка підриває авторитет як правоохоронних органів і суду, так і держави в цілому. З кожним роком кількість злочинів, учинюваних посадовими особами, особливо суддями, збільшується. Дана проблема є не лише проблемою прокуратури та інших правоохоронних органів, вона має загальнодержавний характер і потребує вирішення цілої низки питань політичного, економічного, правового та організаційного характеру й вжиття невідкладних заходів на загальнодержавному рівні.

Список використаних джерел

Двох суддів притягнуто до кримінальної відповідальності [Електронний ресурс] // Інтернет-видання “Дзеркало тижня”. – 2010. – № 48. – 25 груд. – Режим доступу :

http://dt.ua/LAW/dvoh_suddiv_prityagnuto_do_kriminalnoyi_vidpovidalnosto-sti-61776.html.

2. Екс-суддю Зварича доставили у Менську колонію [Електронний ресурс] // Інтернет-видання “ЗІК. UA”. – 2012. – 9 квіт. – Режим доступу :

<http://zik.ua/ua/news/2012/04/09/343284>.

3. Кримінальний кодекс України. Розділ XVIII Злочини проти правосуддя / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page11>.

4. Канцір В. С. Історія законодавства про відповідальність за злочини проти правосуддя / В. С. Канцір // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення : мат-ли міжн. наук.-практ. конф. – Львів, 2006. – Ч. 2. – С. 70–73.

5. Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / С. Є. Дідик. – К., 2009. – 18 с.

6. Мазур М. В. Злочини проти правосуддя: питання про перспективи розвитку кримінального законодавства / М. В. Мазур // Захист прав, свобод і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності : мат-ли міжн. наук.-практ. конф. – Донецьк, 2001. – С. 533–535.

В статье осуществлен анализ отечественного уголовного законодательства, которое регламентирует ответственность за преступления в сфере правосудия, описаны возможные пути совершенствования существующих норм действующего законодательства.

The article deals with the analysis of the domestic criminal legislation, which regulates the responsibility for crimes in the field of justice, the possible ways of the improvement of the existent norms of the criminal legislation are described.

Стаття надійшла до редакції журналу 6 червня 2012 року.